

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ

Аналітичний матеріал

КИЇВ – 2011

Стратегічне партнерство України. – К.:НІСД, 2011. – 14 с.

Автори:

Парахонський Б.О., доктор філософських наук, професор. Радник при дирекції НІСД

Яворська Г.М., доктор філологічних наук, професор. Головний науковий співробітник сектору глобальних та регіональних стратегій відділу глобалістики і безпекових стратегій НІСД

За загальною ред. О.В.Литвиненка, доктора політичних наук, заступника директора НІСД; К.А.Кононенка, завідувача відділу глобалістики і безпекових стратегій НІСД

1. Сучасним міжнародним відносинам притаманний стрімкий динамізм та тенденція до подальшого ускладнення системи міжнародних зв'язків, які набувають багатовимірного характеру по всіх напрямках – від економіки і фінансів до сфери безпеки. Взаємна залежність міжнародних суб'єктів постійно зростає, що вимагає пошуку нових форм для їх координованої та узгодженої взаємодії. Новітні виклики міжнародній безпеці, які мають транскордонний характер, потребують спільних зусиль міжнародного співтовариства. В цих умовах на перший план виходить завдання побудови гнучкої й диференційованої системи відносин України з ключовими міжнародними акторами, яка відповідатиме викликам глобалізованого світу і сприятиме посиленню ролі нашої держави на світовій арені.

Відносини стратегічного партнерства є одним з важливих інструментів зовнішньої політики, який дедалі ширше використовується провідними країнами та інтеграційними об'єднаннями, оскільки дозволяє підвищити результативність їх дій на міжнародній арені. Довгострокове, випробуване часом партнерство стає гнучким механізмом взаємодії країн, об'єднаних навколо вирішення стратегічних завдань для реалізації власних національних інтересів і підвищення рівня стабільності у світі.

Випробовування міцності стратегічних відносин відбувається в умовах поглиблення глобальної й регіональної конкуренції, загострення боротьби за ринки збуту та природні ресурси на тлі наростання негативних тенденцій у глобальній економіці. Перерозподіл міжнародного балансу сил, стрімкий розвиток нових глобальних потуг створюють додаткові виклики для консолідації дій країн-партнерів і водночас породжують можливості для створення нових конфігурацій міжнародного партнерства.

2. В українській зовнішній політиці поняття стратегічного партнерства ще досі не отримало остаточного змістовного наповнення, що у попередні роки мало наслідком надмірне розширення кола «стратегічних партнерів» України. Така практика суттєво зменшувала ефективність цього важливого

зовнішньополітичного інструменту, заважала спрямуванню зусиль на розвиток дійсно значущих, стратегічно важливих для нашої держави моделей відносин та механізмів взаємодії.

Стратегічне партнерство — тип міждержавних відносин, побудований як послідовна система взаємодії держав в напрямі реалізації спільних стратегічних завдань, інтересів та цілей. На відміну від союзницьких відносин стратегічне партнерство не передбачає жорсткої системи зобов'язань політичного, економічного, гуманітарного або безпекового характеру.

В широкому розумінні **стратегічне партнерство** – це система взаємодії двох або кількох держав, яка ґрунтується на визнанні спільних цінностей та/або бачення, високому рівні співробітництва у визначених сферах, обопільній зовнішньополітичній підтримці, зокрема, в рамках міжнародних організацій, узгодженні позицій у кризових ситуаціях та при вирішенні міжнародних конфліктів.

При цьому можливі розходження позицій країн-партнерів з тих або інших питань не повинні істотно впливати на розвиток стратегічного співробітництва в цілому.

У вузькому розумінні стратегічне партнерство може бути побудовано на більш прагматичних засадах, навколо реалізації масштабних міждержавних проєктів, зокрема, в торгівельно-економічній, транспортно-інфраструктурній, політичній, безпековій та інших галузях. Наповнення стратегічного партнерства конкретним змістом відбувається залежно від специфіки цілей та завдань, що вирішуються за його допомогою.

Для відносин стратегічного партнерства необхідне визначення головних напрямів взаємодії, засобів і шляхів, які ведуть до реалізації спільних цілей, продумана концепція відносин, визначення засобів досягнення мети і цілей, етапів їх реалізації, нейтралізації чинників, що перешкоджають цьому.

Відносини стратегічного партнерства формалізуються у відповідних угодах і домовленостях та втілюються у поточну практику взаємодії країн-партнерів. Такі відносини нерідко передбачають наявність певних інституційних основ у вигляді постійно діючих або *ad hoc* консультативних механізмів тощо. Відсутність формалізованого належним чином механізму функціонування відносин стратегічного партнерства створює ситуацію невизначеності процесу їх імплементації.

Відносини стратегічного партнерства встановлюються між сторонами, що мають стратегічне значення одна для одної, і які спроможні, завдяки партнерським відносинам, підвищувати свою роль та вплив у більш широкому міжнародному контексті.

3. Відносини України зі своїми стратегічними партнерами становлять одну з ключових *основ її зовнішньополітичної діяльності*. Включення України в систему стратегічних відносин з провідними державами світу засвідчує значущість нашої країни як міжнародного актора.

Вибір Україною стратегічних партнерів ґрунтується на стратегічному баченні шляхів розвитку держави, обумовлений усвідомленням її національних інтересів і засобів їх реалізації.

У ряді випадків характер цих відносин може набувати життєво важливого значення для існування і розвитку нашої держави. Зміцнення і розвиток стратегічних відносин, надання їм більш глибокого змісту має становити провідну сферу застосування зусиль української дипломатії та інших державних інституцій.

Визначення можливих партнерів та розвиток потенціалу двосторонніх взаємин до такого рівня – тривалий і складний процес, який залежить від низки чинників політичного, економічного, безпекового, культурного тощо характеру. У свою чергу, партнер також має бути зацікавлений у стратегічному співробітництві як складовій реалізації власних національних інтересів.

Система стратегічного партнерства нашої держави формується згідно з обраним Україною стратегічним курсом на модернізацію країни у відповідності до сучасних викликів глобалізованого світу.

Відносини України з різними стратегічними партнерами не повинні вводити у суперечність між собою, мають бути максимально гармонізованими, на що і спрямовуються зусилля української дипломатії.

У випадку виникнення серйозних розбіжностей або конфліктних ситуацій між різними стратегічними партнерами України, якщо вони зачіпають нашу державу, вибір форми її поведінки в тій чи іншій ситуації має здійснюватися у відповідності до національних інтересів та обраного нею стратегічного курсу.

4. Україна визначає свої зовнішньополітичні пріоритети і вибудовує **систему відносин стратегічного партнерства** у трьох головних вимірах – на рівні інтеграційних процесів з Європейським Союзом, на рівні країн-глобальних гравців (США, РФ, КНР) та на регіональному рівні (Польща, Туреччина та інші). Усі ці магістральні напрями української зовнішньої політики є самодостатніми та водночас взаємодоповнювальними.

Інтеграція до ЄС поряд із вирішенням зовнішньополітичних завдань передбачає проведення радикальних внутрішніх реформ з метою наближення до європейських економічних, соціально-політичних, правових стандартів.

Головною об'єднувальною метою стратегічних відносин з глобальними державами є посилення міжнародних гарантій безпеки України для збереження її суверенітету, територіальної цілісності, демократичного поступу і економічного розвитку. Відносини України з кожним з глобальних партнерів мають свою специфіку, акцентують на конкретних напрямках співробітництва з метою вирішення чітко окреслених стратегічних завдань.

Так, стратегічне партнерство України з РФ є, зокрема, одним з вагомих чинників стабільності на континенті та важливим елементом архітектури загальноєвропейської безпеки. Поглиблення стратегічного партнерства зі

США підтверджує актуальність міжнародних гарантій безпеки для України, а нещодавно встановлені відносини стратегічного партнерства з КНР відбивають нові можливості широкого економічного співробітництва.

Розвиток відносин стратегічного партнерства України з Польщею, Туреччиною та рядом інших країн є принциповим для забезпечення стабільності в Центральній та Східній Європі та на Чорноморському просторі – регіонах життєво важливих інтересів нашої держави.

5. Відносини з ЄС є ключовим пріоритетом зовнішньої політики України та водночас стимулом внутрішніх трансформацій у країні. Стратегічний характер партнерства з Україною підтверджений спільними документами. Єдність стратегічних цілей обох сторін полягає у забезпеченні їх взаємовигідного динамічного і поступального розвитку на основі демократичних цінностей, формуванні системи стабільності і безпеки у східноєвропейському регіоні.

Включення України в систему стратегічного партнерства Європейського Союзу шляхом всебічної і глибокої інтеграції в європейські структури найбільше відповідає процесам перетворення її на сучасну, динамічну, розвинену, демократичну державу.

Стратегічне партнерство з ЄС Україна розглядає як важливий крок на шляху реалізації своїх євроінтеграційних цілей. Стратегічні відносини України з ЄС вибудовуються за політичними, економічними, юридичними напрямками, передбачають максимальну інтенсифікацію торгівельних, соціальних, культурних зв'язків, поглиблення співробітництва у сфері безпеки, охоплюючи фактично усі можливі напрямки співробітництва. При цьому вони забезпечені ефективною системою механізмів їх реалізації, яка нині трансформується відповідно до нового формату стратегічного партнерства.

Завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію Україна – ЄС, включно з розширеною і всеосяжною Зоною вільної торгівлі, набуття нею

чинності мають забезпечити перехід до принципово нового етапу на шляху європейської інтеграції України як у політичному, так і в економічному вимірах. Створення всеосяжної ЗВТ з часом дозволить Україні економічно інтегруватися в Європейський економічний простір, уможливаючи вільний рух товарів, капіталів та послуг. Впровадження безвізового режиму між Україною та ЄС зробить реальним також вільне переміщення людей, що у сукупності означатиме практичне поширення на нашу державу «чотирьох свобод», які складають основу функціонування ЄС.

Стратегічне співробітництво України з ЄС у сфері безпеки будується шляхом участі нашої держави у спільних миротворчих операціях, у протидії піратству в рамках операції «Атланта», у врегулюванні «заморожених» конфліктів, зокрема, придністровського тощо.

Залучення України до Європейського енергетичного співтовариства, посилення співпраці з Європейською комісією відповідно до зобов'язань за договором Енергетичного співтовариства значно розширює формат стратегічного співробітництва в енергетичній галузі, сприяє надійності виконання Україною ролі транзитера газу до Європи.

Двосторонній формат стратегічного співробітництва з ЄС доповнюється багатостороннім форматом ініціативи «Східне партнерство», до якої, крім України, залучена низка східноєвропейських країн (Білорусь, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан), що сприяє формуванню системи регіонального партнерства під егідою ЄС.

6. Стратегічне партнерство України та Російської Федерації зафіксоване в ст.1 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство від 31 травня 1997 р.

Стратегічний характер відносин між Україною та РФ базується на наявності спільних інтересів у таких важливих сферах як зміцнення міжнародної та регіональної безпеки, здійснення внутрішньої модернізації на основі соціально-економічних реформ та розбудови демократичних правових

інституцій в обох країнах. Обидві держави зацікавлені у створенні спільного для всіх країн континенту простору стабільності та безпеки. Важливим механізмом реалізації стратегічного партнерства є Українсько-російська міждержавна комісія, очолювана главами обох країн.

Різні формати політичної та економічної інтеграції з ЄС, обрані Україною та РФ, відповідають національним інтересам обох країн та можуть бути принципово узгоджені в рамках двосторонніх відносин. Російська Федерація та Україна, в силу свого географічного становища та особливостей історичного розвитку, належать до країн, які є «природними» стратегічними партнерами.

У процесі розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та РФ виникла потреба прийняття спеціального документу із детальним викладом змісту українсько-російського партнерства та конкретним визначенням стратегічних напрямів і майбутніх перспектив. Брак такого документа, затвердженого на найвищому рівні, ускладнює активізацію партнерських стосунків.

РФ є важливим чинником впливу на зовнішню політику України. З огляду на стратегічну взаємозалежність обох країн, нерозв'язаність багатьох принципових питань українсько-російських відносин, «російський чинник» значно впливає і на євроінтеграційні процеси України, гальмуючи її рух до ЄС, і на характер її відносин із США.

Координація зусиль України і РФ, спрямованих на забезпечення економічних інтересів в європейському просторі, приєднання до міжнародних організацій та угод про вільну торгівлю, стратегічна орієнтація на досягнення економічних рівнів, адекватних стандартам нової Європи, потенційно могли б стати спільною сферою взаємодії двох держав на європейському напрямі.

7. Стратегічне партнерство України із США є впливовим чинником у євроатлантичному просторі, що сприяє встановленню більш стабільної та збалансованої системи міжнародних відносин у регіоні.

Визнання України стратегічним партнером США, проголошене ще у 1996 р., сприяло підвищенню рівня двосторонніх відносин. Модель стратегічного партнерства протягом наступних років набувала нового, більш ґрунтового змісту, переосмислювалася у відповідності до трансформації пріоритетів зовнішньої політики обох держав. У рамках відносин стратегічного партнерства Україна взяла участь у міжнародних миротворчих операціях в Іраку та Афганістані, активно співпрацює зі США в інших антитерористичних заходах.

В українсько-американській Хартії про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 р. підтверджено гарантії безпеки і територіальній цілісності України, передбачено зміцнення співпраці у питаннях оборони і безпеки для запобігання глобальним загрозам стабільності в світі, а також наголошено на розвитку співробітництва в сферах економіки, торгівлі, енергетики.

Положення Хартії спрямовані на зміцнення демократії, активізацію контактів між людьми, розвиток співпраці у гуманітарній сфері. Основним механізмом реалізації Хартії є українсько-американська Комісія стратегічного партнерства, яку очолюють керівники зовнішньополітичних відомств обох країн.

Нині стратегічне партнерство зі США сфокусоване, передусім, на вирішенні завдань зміцнення гарантій безпеки для України та спільної боротьби з глобальними загрозами, зокрема набуває ваги діалог з питань нерозповсюдження ЗМУ, роззброєння та експортного контролю.

У дусі стратегічного партнерства США надають стратегічну підтримку Україні в її євроінтеграційних прагненнях та зусиллях щодо набуття впливового регіонального лідерства у відповідності до її економічного і геополітичного потенціалу.

8. Відновлення діалогу на вищому рівні з **Китаєм** під час візиту Президента України до КНР у вересні 2010 р. засвідчило взаємну зацікавленість сторін у комплексному розвитку двосторонніх відносин, максимальному використанні існуючого потенціалу співробітництва, поглибленні стратегічного партнерства. Підвищення рівня відносин між двома країнами актуалізується з огляду на широкі перспективи розширення співробітництва в торговельно-економічній, інвестиційній, транспортно-інфраструктурній, агропромисловій та інших сферах.

Стратегічний характер партнерства України з КНР має, насамперед, економічне підґрунтя. Стратегічно важливим питанням для КНР є оптимізація міжнародних транспортних потоків та розвиток транскордонної транспортної інфраструктури, зокрема реалізації проекту відродження «шовкового шляху». Розвиток української транспортної мережі в контексті трансконтинентальних перевезень цілком відповідає китайським інтересам щодо розширення торгівлі з Європою.

Існує зацікавленість КНР щодо розвитку співробітництва з Україною у технологічних сферах – машинобудуванні, космічній галузі, авіа-, судно- та двигунобудуванні, атомній та альтернативній енергетиці. Тільки через спільне виробництво високотехнологічної продукції з Китаєм, іншими новими центрами зростання, Україна зможе забезпечити собі гідне місце на світових ринках.

Стратегічні наміри щодо розвитку виробничої кооперації та залучення китайських інвестицій перетворює Китай на важливе джерело модернізаційного розвитку України. Створення індустріальних парків, зон технологічного розвитку не тільки забезпечить Україну новими робочими місцями, але й сприятиме технічному та технологічному прогресу нашої економіки. В свою чергу, Китай при реалізації стратегії просування своєї сучасної продукції на європейські ринки враховує можливості використанням транзитного потенціалу України.

Реалізація досягнутих на найвищому рівні українсько-китайських домовленостей, наповнення відносин стратегічного партнерства між обома країнами практичним економічним змістом, вимагають від України напрацювання комплексної і послідовної політики, яка б враховувала політичну, економічну й фінансову вагу Китаю у сучасному світі.

9. На регіональному рівні найбільш розвиненими, конкретизованими і визначеними є відносини стратегічного партнерства **України з Польщею**. Процес зближення національних інтересів обох країн, розпочатий із набуттям Україною незалежності, був підтриманий низкою двосторонніх зовнішньополітичних кроків, що започаткували шлях подолання історичних суперечностей, примирення та стратегічної співпраці заради спільного європейського майбутнього обох країн. В дусі стратегічного партнерства Польща добровільно взяла на себе низку моральних зобов'язань перед Україною щодо захисту її інтересів в рамках ЄС, підтримки суверенітету, територіальної цілісності та євроінтеграційних прагнень нашої держави. Усвідомлення надзвичайно вигідних для обох країн перспектив політико-економічного співробітництва є чинником, дія якого може потенційно сприяти інтенсифікації процесів приєднання України до європейських структур.

Туреччина є для України найважливішим партнером на південному напрямку, спільно з яким можливо працювати над реалізацією стратегії перетворення регіону Чорного моря у зону миру, стабільності та безпеки, розвитку ОЧЕС, що передбачає створення зони вільної торгівлі і кооперації в Чорноморському регіоні.

Обидві країни також беруть активну участь у регіональних миротворчих процесах. Україна і Туреччина перебувають у безпосередній близькості до найбільш конфліктогенних зон світу – Балкан, Кавказу, Близького Сходу. Неврегульованість конфліктних ситуацій, можливість їх розповсюдження створюють вкрай нестабільну атмосферу в регіоні Чорного моря. Отже

безпосередній інтерес обох країн значною мірою полягає в ефективному розв'язанні регіональних безпекових проблем.

Україна і Туреччина позитивно ставляться до активізації ролі ЄС в процесі врегулювання “заморожених” конфліктів, вважаючи, що європейський чинник здатний ефективно сприяти примиренню ворогуючих сторін, налагодженню міжрегіонального діалогу та співробітництва.

Обидві країни зацікавлені у створенні системи колективної безпеки в Чорноморському регіоні, що прямо пов'язано із нафтогазовими та транспортними проектами. Їх реалізація вимагає формування субрегіональних структур безпеки, які б утворили спільну платформу для співробітництва в цій сфері із максимальним врахуванням інтересів всіх держав регіону.

10. З огляду на необхідність **пошуків нових перспективних стратегічних партнерів** перед Україною стоїть завдання формування концептуально нової політики щодо розвитку відносин з азіатськими державами – новими світовими центрами зростання. Вироблення адекватного стратегічного бачення своїх стосунків з цими країнами дозволить нашій державі скористатися можливостями та перевагами, що виникають у руслі світового тренду – поступового зміщення світової вісі економічного розвитку в Азію.

Розбудова взаємовигідних відносин з країнами АТР, передусім з державами Східної та Південно-Східної Азії, повинна стати одним із стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів України. Це обумовлюється як викладеними вище чинниками, так і наявністю в цьому регіоні містких ринків збуту (менш вибагливих та більш доступних, ніж північноамериканський та європейський ринки), а також технологічною сумісністю української господарської системи з системами ряду країн регіону.

Отже, економічні і політичні інтереси України на цьому напрямі можна звести до наступних аспектів:

- налагодження та розвиток взаємин з тими країнами АТР (зокрема, з Китаєм, Японією, країнами-членами АСЕАН), які у своїй діяльності сприяють зміцненню регіональної та міжнародної стабільності, можуть ефективно допомагати нашій державі у реалізації модернізаційних проектів;

- залучення ресурсів фінансових центрів регіону, які мають значні валютні резерви і виступають як чисті кредитори та експортери капіталу, для інвестування промислового та аграрного секторів України;

- створення сприятливих правових та економічних умов для реалізації в Україні бізнес-проектів за участю державного, приватного та змішаного капіталу країн Східної Азії, зокрема у сферах високих технологій.

11. Таким чином, побудова послідовної і транспарентної системи відносин стратегічного партнерства має забезпечити Україні поступальний демократичний розвиток, випереджальне здійснення суспільної модернізації та зміцнення міжнародних гарантій її безпеки.